ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΤΡΙΣ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΤΗΙ ΣΥΜΠΡΑΞΕΙ

ΒΛΑΣΙΟΥ ΣΚΟΡΔΕΛΗ, π. Διευθυντοῦ τοῦ Διδασκαλείου Πελοποννήσου, ΑΛΕΞΙΟΥ ΖΑΜΑΡΙΟΥ Διευθυντοῦ τῶν Ζαριφείων Διδασκαλείων ἐν Φιλιππουπόλει, ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΑΠΑΣΩΤΗΡΙΟΥ, Διευθυντοῦ τοῦ διδασκαλείου Πελοποννήσου, ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ Δ. ΓΡΑΦΕΙΑΔΟΥ, ὑποδ. τοῦ Ὀρφανοτροφείου Χατζηκώστα.

ΕΝ ΤΗΙ ΗΜΕΔΑΠΗΙ
συνδρομὴ ἐτησία προπληρωτέα
δραχ. 6
Παρακαλοῦμεν τοὺς καθυστεροῦντας νὰ ἀποστείλωσιν αὐτὴν ἐν συστημένῃ ἐπιστολῇ.

ΥΠΟ
Π. Π. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ
Διδάκτορος τῆς Φιλοσοφίας, καὶ εἰδικῶς τῆς παιδαγωγικῆς, πρώην γενικοῦ ἐπιθεωρητοῦ τῶν δημοτικῶν σχολείων τοῦ Κράτους, μέλους τακτικοῦ τοῦ ἐν Γερμανίᾳ συλλόγου τοῦ πρὸς διάδοσιν τῆς ἐπιστημονικῆς Παιδαγωγικῆς κλπ.

ΕΝ ΤΗΙ ΑΛΛΟΔΑΠΗΙ
Συνδρομὴ ἐτησία προπληρωτέα
φρ. χρ. 7
Ἀποστέλλεται διὰ συστημένης ἐπιστολῆς εἰς μονόγροσσα γραμματόσημα Τουρκίας (5 γρ. 1 φρ.

ΓΡΑΦΕΙΑ: Ὁδὸς Ἀναγνωστοπούλου ἀριθ. 16.

Ἀριθ. 6. Ἐν Ἀθήναις τῇ 15 Ὀκτωβρίου 1894. Ἔτος Γ'.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ: Ἰωάννου Ἐρρίκου Πεσταλότση. Πῶς ἡ Γερτρούδη ἀνατρέφει τὰ τέκνα της, ἐπιστολὴ πρώτη.—Τεχνικὴ παίδευσις καὶ αἱ γνῶμαι τῶν παιδαγωγικῶν.—Ἱστορία τῆς ἀνατροφῆς τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων.—Ἐγκύκλιος, περὶ ἀπολυτηρίων ἐξετάσεων ἐν γυμνασίοις τῶν πτυχιούχων δημοδιδασκάλων.—Διάφορα

ΙΩΑΝΝΟΥ ΕΡΡΙΚΟΥ ΠΕΣΤΑΛΟΤΣΗ

ΠΩΣ ΔΙΔΑΣΚΕΙ Η ΓΕΡΤΡΟΥΔΗ ΤΑ ΤΕΚΝΑ ΤΗΣ

Ἐπιστολὴ πρώτη.

(Συνέχ. ἰδὲ προηγούμ. φύλλον)

Εἶδον κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἀδιαφθόρων παιδίων τῆς ἐποπτείας τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἀκλόνητον πεποίθησιν αὐτῶν εἰς ὅσα εἶδον καὶ ἐγνώρισαν, περὶ ὧν οἱ ἡμέτεροι διδάσκαλοι, τὰ νευρόσπαστα ταῦτα τῶν λέξεων, οὐδέποτε ἐφαντάσθησαν.

Καὶ διδάσκων τὰ παιδία ἔμαθον—καὶ θὰ ἤμην τυφλός, ἐὰν δὲν ἐμάνθανον— τὴν φυσικὴν σχέσιν, ἣν ἔχουσι πρὸς ἀλλήλας αἱ γνώσεις τῶν πραγμάτων πρὸς τὰς γνώσεις τῶν λέξεων. Ἐνταῦθα ἔμαθον ὁποίαν βλάβην φέρει εἰς τὸ παρατηρητικὸν καὶ εἰς τὴν μονιμότητα τῶν περικυκλούντων ἡμᾶς πραγμάτων ἡ μονομερὴς γνῶσις τῶν λέξεων καὶ ἡ ἄνευ οὐδεμιᾶς βάσεως ἀφοσίωσις εἰς τὰς λέξεις, αἵτινες οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἦχοι καὶ φωναί.

Μέχρι τοῦ σημείου τούτου εἶχον φθάσῃ ἐν Στάντσῃ. Ἡ πεῖρα μὲ ἔπεισε ὅτι εἶναι δυνατὸν νὰ θεμελιώσωμεν τὴν διδασκαλίαν τῶν δημοτικῶν σχολείων ἐπὶ ψυχολογικῶν βάσεων, νὰ θέσωμεν ὡς θεμέλιον αὐτῆς γνώσεις πραγματικὰς διὰ τῶν αἰσθητηρίων προσλαμβανομένας καὶ νὰ ἀποσπάσωμεν τὸ πρόσωπεῖον ἀπὸ τὴν κενότητα τῆς ἐπιπολαίου λεξιμαθείας. Ἐνόμισα ὅτι ἠδυνάμην νὰ λύσω τὸ πρόβλημα τοῦτο δι' ἐκείνους, οἵτινες ἐμβαθύνουσι εἰς τὸ πρᾶγμα καὶ δὲν ἔχουσι προκαταλήψεις. Ἀλλ' οἱ πολλοί, οἵτινες εἶναι προκατειλημμένοι, ὡς αἱ χῆνες, αἵτινες ἀπὸ τῆς στιγμῆς τῆς ἐκκολάψεως αὐτῶν ἐκ τοῦ ὠοῦ τρέφονται διαρκῶς ἐν τῷ σταύλῳ ἢ ἐν τῷ μαγειρείῳ καὶ οὕτως ἔχουσιν ἀπολέσῃ πᾶσαν τὴν δύναμιν αὐτῶν εἰς πτῆσιν ἢ εἰς τὸ κολυμβᾶν, τοιοῦτοι προκατειλημμένοι ἄνθρωποι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ προσηλυτισθῶσιν παρ' ἐμοῦ εἰς τὰς ἰδέας μου.

Ἔμελλε ἡ Βουργοδόρφη νὰ μὲ διδάξῃ ἔτι πλείονα.

Ἀλλὰ δὲν λησμονεῖς, μὲ γνωρίζεις, μὲ ποῖα αἰσθήματα ἀπῆλθον ἐκ Στάντσης. Ὡς ὁ ναυαγὸς μετὰ πολλῶν ἡμερῶν ἀκατάπαυστον πλοῦν καταπεπονημένος βλέπει ξηρὰν καὶ ἀρχίζει νὰ ἀναπνέῃ ζωογονούμενος ὑπὸ τῆς ἐλπίδος τῆς σωτηρίας, ἀλλ' αἴφνης πάλιν ὑπὸ τοῦ ἀνέμου σφενδονᾶται εἰς τὴν ἀχανῆ θάλασσαν καὶ χιλιάκις ἐν τῇ περιδεεῖ ψυχῇ του λέγει· διατί δὲν ἀποθνήσκω; — καὶ ὅμως δὲν ῥίπτεται εἰς τὸν βυθὸν τῆς θαλάσσης, καὶ ὅμως ἀνεγείρει διὰ τῆς βίας τοὺς καταπεπονημένους ὀφθαλμούς του καὶ βλέπει πέριξ καὶ ἀναζητεῖ πάλιν ἀκτήν, καὶ ἂν τύχῃ νὰ ἴδῃ τοιαύτην, ἐντείνει ὑπερμέτρως τὰ μέλη του, — τοιοῦτος ὑπῆρχον καὶ ἐγώ.

Γέσνερ! Ἐνθυμεῖσαι πάντα ταῦτα, ἐνθυμεῖσαι τί ἐπόθει ἡ καρδία μου καὶ τί ἤθελον νὰ ἐπιτύχω, τὰς ἐργασίας μου καὶ τὴν ἀποτυχίαν μου εἰς αὐτάς —τὴν δυστυχίαν μου καὶ τὸν τρόμον τῶν τεταραγμένων μου νεύρων καὶ τὴν πλήρη ἀφασίαν μου. Εἰς τοιαύτην θέσιν, φίλε μου εὑρισκόμην, ὅτε ἔφυγον ἐκ Στάντσης καὶ ἔφθασα εἰς Βέρνην.

Ὁ Φισχῆρος μὲ συνέστησεν ἐνταῦθα εἰς Ζένδερον τὸν ἐκ τῆς κώμης Γουρνίγελ, ἔνθα ἔζησα ἡμέρας ἀναψυχῆς παρὰ τῷ φιλανθρώπῳ τούτῳ ἀνδρί. Καὶ τοιαύτης ἀναψυχῆς εἶχον ἀνάγκην. Θαυμάζω, πῶς εἰσέτι ζῶ. Ἀλλὰ τὸ

Γουρνίγελ δὲν ἦτο ἡ ποθητή μου ἀκτή, ἦτο μόνος λίθος ἐν τῇ θαλάσσῃ, ἐφ' οὗ ἀνεπαύθην ὀλίγον, ἵνα ἀρχίσω πάλιν τὸ κολύμβημα. — Τὰς ἡμέρας ταύτας θὰ ἐνθυμῶμαι πάντοτε, Ζένδερε, ἐν ὅσῳ ζῶ. Εἰς αὐτὰς ὀφείλω τὴν ζωήν μου, ἀλλὰ δὲν ἠδυνάμην νὰ ζήσω μακρὰν τοῦ ἔργου μου. Καὶ εἰς αὐτὴν τὴν στιγμήν, καθ' ἣν ἔβλεπον τὴν ὡραίαν ἄποψιν ἀπὸ τῆς κορυφῆς τοῦ Γουρνίγελ πρὸς τὴν ἐκτενῆ κοιλάδα τὴν ἐξαπλουμένην κάτω ὑπὸ τοὺς πόδας μου, οὐδέποτε εἶδον θέαν ἄλλην αὐτῆς μᾶλλον ἀναπεπταμένην, ἐγὼ ἐσκεπτόμην μᾶλλον περὶ τῆς κακῆς διδασκαλίας τοῦ λαοῦ ἢ περὶ τῆς ὡραιότητος τῆς θέας ταύτης, οὔτε ἠθελον νὰ ζῶ ἄνευ τοῦ σκοποῦ μου.

Ἡ ἀποδημία μου ἐκ Στάντσης, ἥτις εἰ καὶ ἤμην ἑτοιμοθάνατος, δὲν προῆλθεν ὅμως ἐξ ἐμοῦ, ἀλλ' ἐκ στρατιωτικῶν λόγων καὶ ἥτις κατέστησε τὴν συνέχειαν τοῦ σχεδίου μου ἀδύνατον, ἔδωκε πάλιν ἀφορμὴν νὰ ἐπαναληφθῶσιν αἱ παλαιαὶ φλυαρίαι ὅτι εἶμαι ἄνθρωπος ἄχρηστος καὶ ἐντελῶς ἀνίκανος νὰ ἐγκαρτερήσω εἰς ἓν οἱονδήποτε ἔργον. Καὶ αὐτοὶ οἱ φίλοι μου ἔλεγον· «Πέντε μῆνας κατορθώνει νὰ προσποιῆται ὅτι δύναται νὰ ἐργάζηται, τὸν ἕκτον μῆνα σταματᾷ. Τοῦτο ἔπρεπε νὰ γνωρίζουν οἱ ἄνθρωποι. Οὐδὲν γινώσκει πλήρες καὶ οὐδέποτε ἐδείχθη ἱκανὸς πρὸς πραγματικόν τι, πλὴν ἅπαξ πρὸς ἓν μυθιστόρημα. Ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ ἐπαλαίωσε.» Καὶ ἀναφανδὸν μοῦ ἔλεγον· Εἶναι μωρία νὰ νομίζωμεν ὅτι ὁ κατὰ τὸ τριακοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας του γράψας λογικόν τι θὰ δυνηθῇ νὰ γράψῃ παρόμοιον καὶ πεντηκοντούτης. Μεγαλοφώνως δὲ ἔλεγον ὅτι τὸ μόνον ὅπερ ἠδύναντο νὰ ὁμολογήσωσιν ὑπὲρ ἐμοῦ ἦτο ὅτι ἐγκυμονῶ ὡραῖόν τι ὄνειρον καὶ ὅτι ὡς πάντες οἱ μωροί, οἵτινες εἶναι παραδεδομένοι εἴς τι, ἔχω ἐνίοτε καὶ ἐκλάμψεις τινὰς σχετικὰς πρὸς τὸ ὄνειρόν μου καὶ πρὸς τὸ πεφιλημένον μου ἀσχόλημα. Ἐννοεῖται δέ, ὅτι οὐδεὶς ἤθελε νὰ μὲ ἀκούσῃ, πάντες ὅμως συνεφώνουν ὅτι ἐν Στάντσῃ τὰ πράγματα μοὶ διήγειρον τὴν ἀηδίαν καὶ ὅτι τὰ πάντα διεγείρουσι ἐν ἐμοὶ ἀηδίαν.

Ὁ Φ . . . . μοὶ διηγήθη ἀλλόκοτον συνδιάλεξιν φίλων σχετικῶς πρὸς τοῦτο. Αὕτη ἐγένετο δημοσίᾳ ἐν συναναστροφῇ, ἀλλὰ δὲν ἐκθέτω τὰς λεπτομερείας.

Ὁ εἷς εἶπε. Πόσον ἐλεεινὸς φαίνεται ἐξωτερικῶς;

Ὁ ἄλλος. . . **Μάλιστα,** ἡ ἀθλιότης τοῦ βλακὸς αὐτοῦ μὲ θλίβει.

Ὁ πρῶτος. Καὶ ἐμὲ ὡσαύτως. Ἀλλὰ δὲν δυνάμεθα καὶ νὰ τὸν βοηθήσωμεν. Ὁσάκις πρὸς στιγμὴν παρ' αὐτῷ ἐκδηλωθῇ ἀκτίς τις ὥστε νὰ πιστευθῇ ὅτι δύναταί τι νὰ πράξῃ, εὐθὺς πάλιν σκότος καλύπτει αὐτὸν καὶ ἄν τις ἔλθῃ αὐτῷ πλησιέστερον, βλέπει ὅτι οὐδὲν ἄλλο πράττει ἢ νὰ καίῃ ἑαυτόν.

Ὁ ἄλλος. Εἴθε νὰ ἐκαίετο ὅλος. Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ τῷ παράσχῃ τις βοήθειαν, ἕως ὅτου ἀποτεφρωθῇ.

Ὁ πρῶτος. Τοῦτο πρέπει, μάρτυς ἡμῶν ὁ Θεός, πάντες νὰ ποθῶμεν δι' αὐτόν.

Αὐτὴ ἦτο ἡ ἀμοιβὴ τῆς ἐργασίας μου ἐν Στάντσῃ, ἐργασίας μου, ἣν οὐδεὶς ἴσως ἄλλος ἄνθρωπος ἐπεχείρησεν ἐν τοσαύτῃ ἐκτάσει καὶ ὑπὸ τοιαύτας περιστάσεις, καὶ τῆς ὁποίας ἡ ἐσωτερικὴ ἐπιτυχία ἔφερεν ἐμὲ κυρίως εἰς τὸ σημεῖον, εἰς ὃ σήμερον εὑρίσκομαι. Καὶ ἐξεπλάγησαν, ὅταν εἶδον ἐμὲ κατελθόντα ἐκ τοῦ Γουρνίγελ μὲ τὴν παλαιάν μου θέλησιν καὶ μὲ τὸν πρότερον σκοπόν μου καὶ οὐδὲν ἄλλο ποθοῦντα, οὐδὲν ἄλλο ζητοῦντα ἢ νὰ ἀναλάβω ἄνευ οὐδενὸς ἄλλου πλαγίου σκοποῦ πάλιν τὸ νῆμα, τὸ ὁποῖον εἶχον ἀφήσῃ.

Ὁ Ρεγγῆρος καὶ ὁ Σταπφῆρος ἐχάρησαν διὰ τοῦτο. Ὁ πρόεδρος τοῦ δικαστηρίου Σνέλλος μοι συνεβούλευσε νὰ μεταβῶ εἰς Βουργοδόρφην καὶ μετὰ δύο ἡμέρας ἤμην ἐκεῖ καὶ παρετήρησα ὅτι καὶ ὁ Σνέλλος καὶ ὁ διδάκτωρ Γρίμμ, ἐγίνωσκον ὅτι ἐπὶ ἄμμου εἶναι ᾠκοδομημένον τὸ παλαιὸν καὶ σαθρὸν ἐν χρήσει διδακτικὸν σύστημα, ἀλλὰ δὲν ἐθεώρουν καὶ ἀδύνατον ὅτι κάτω τῆς ἄμμου ταύτης εὑρίσκεται καὶ ἔδαφος στερεόν. Εἰς αὐτοὺς ὀφείλω χάριτας. Ἔκριναν τοὺς σκοπούς μου ἀξίους τῆς προσοχῆς των καὶ μὲ συνέδραμον καὶ δι' ἔργων καὶ διὰ τῆς εὐνοίας των καὶ εἰσῆλθον εἰς τὸ σταδιον, ὅπερ ἐζήτησα. Ἀλλὰ καὶ ἐδῶ τὰ πράγματα δὲν ἦσαν ῥόδινα. Εὐτυχῶς εὐθὺς ἐν ἀρχῇ ἀπέδωκαν καὶ εἰς ἐμὲ σχεδὸν τὴν ὑπόληψιν ὅσην ἀποδίδουσι εἰς πάντα διδάσκαλον, ὅστις περιφέρεται ἵνα κερδήσῃ τὸν ἄρτον του. Πλούσιοι μὲ ἐχαιρέτιζον φιλοφρόνως, κληρικοὶ ἐπεκαλοῦντο λίαν εὐγενῶς, ἀλλὰ καὶ μετά τινος προφανοῦς δυσπιστίας, τοῦ Θεοῦ τὴν εὐλογίαν εἰς τὸ ἔργον μου. Ὑπῆρχον δὲ καὶ ἄνθρωποι ἔξυπνοι, οἵτινες ἐπίστευον ὅτι ἠδύναντο νὰ ὠφεληθῶσι κάτι τι ἐκ τῆς διδασκαλίας μου τὰ τέκνα των. Πάντες δὲ ἐφαίνοντο ὅτι συνεφώνουν εἰς τοῦτο, νὰ περιμείνωσι, ἵνα ἴδωσι, τί θὰ προκύψῃ ἐκ πάντων τούτων.

Ἀλλ' ὁ δημοδιδάσκαλος τῆς κάτω συνοικίας, μεθ' οὗ ἐγὼ ὤφειλον νὰ συνεργάζωμαι ἐν τῷ αὐτῷ δωματίῳ, ἀντελήφθη πως τοῦ πράγματος βαθύτερον. Αὐτὸς εἶχε προαίσθησιν, αὐτὸς ἐγίνωσκεν ὅτι τὸ τέλος τῆς ἐπιμελοῦς ταύτης μεθοδικῆς μου διδασκαλίας θὰ ἦτο νὰ ὑπερισχύσω ἐγὼ καὶ αὐτὸς νὰ ἐξαρτᾶται τοῦ λοιποῦ ὅλως ἐξ ἐμοῦ. Καὶ δὲν παρῆλθε πολὺς χρόνος καὶ ἐλέγετο εἰς τὰς ὁδούς, ἔνθα κατῴκει ὁ διδάσκαλος οὗτος, ὅτι κινδυνεύει ἡ θρησκεία, διαστρεφομένης τῆς διδασκαλίας τῆς Ἐϊδελβεργείου κατηχήσεως. Εἶναι δὲ ἡ Ἐϊδελβέργειος κατήχησις εἰς τὰς διαμαρτυρομένας πόλεις τῆς Ἑλβετίας ἡ μόνη τροφή, ἣν παραθέτουσιν ἐπὶ μακρὸν χρόνον λίαν περιεσκεμμένως εἰς τὰ τέκνα τῶν κοινῶν πολιτῶν καὶ τῶν μετοίκων,

ὡς συμβαίνει εἰς τὰ ὅλως ἐγκαταλελειμμένα τέκνα τῶν χωρικῶν καὶ ἠξεύρεις ὅτι παρ' ἡμῖν διαρκεῖ τοῦτο μέχρι τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ὁ νέος ἀρραβωνίζεται.

Ἀλλ' ἡ Ἐϊδελβέργειος κατήχησις δὲν ἦτο ὁ μόνος λόγος. Ἠκούετο εἰς τὰς αὐτὰς ὁδοὺς ψιθυριζόμενον ὅτι δὲν ἠξεύρω γραφήν, ἀριθμητικήν, μάλιστα δὲ ἀνάγνωσιν.

Βλέπεις, φίλε μου, ὅτι οἱ λόγοι τῶν τριόδων ἔχουσιν ἐνίοτε καὶ ἀλήθειάν τινα. Ἀληθῶς δὲν ἠξεύρω οὔτε καλλιγραφίαν, οὔτε ἀριθμητικὴν οὔτε ἀνάγνωσιν. Ἀλλὰ δὲν δύναταί τις ἐκ τοιούτων ἀληθῶς λόγων τῶν τριόδων νὰ συμπεράνῃ ὑπερβολικὰ πράγματα. Εἴδες ὅτι ἐν Στάντσῃ ἠδυνάμην νὰ διδάσκω τὴν γραφήν, χωρὶς ἐγὼ νὰ δύναμαι νὰ γράφω καὶ ἡ ἄγνοιά μου αὕτη ἦτο πρὸ παντὸς ἀναγκαιοτάτη, ἵνα μὲ κάμῃ νὰ ἐπινοήσω τὴν ἁπλουστάτην μέθοδον τῆς διδασκαλίας καὶ νὰ ἐξεύρω μέσα, δι' ὧν καὶ ὁ τὰ μάλιστα ἀνάσκητος καὶ ἀμαθὴς διδάσκαλος νὰ δύναται κάλλιστα νὰ διδάσκῃ τοὺς μαθητάς του.

Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ δὲν ἠδυνάμεθα νὰ ἀπαιτήσωμεν ἀπὸ τοὺς μετοίκους τῆς Βουργοδόρφης νὰ ἀποδεχθῶσιν πάντα ταῦτα προκαταβολικῶς, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον νὰ θεωρῶσι ταῦτα δυνατά. Καὶ οὕτως ἐγένετο. Ἔν τινι συνεδριάσει ἀπεφάνθησαν ὅτι δοκιμὰς εἰς τὰ τέκνα των τῆς νέας διδασκαλίας δὲν ἐπιθυμοῦσι νὰ κάμωσι, τοῦτο ἠδύναντο νὰ κάμωσι οἱ ἐντόπιοι πολῖται.

Καὶ οὕτως ἐγένετο. Οἱ προστάται μου καὶ οἱ φίλοι μου κατώρθωσαν μετὰ πολλῆς δεξιότητος, ἥτις ἀπῃτεῖτο εἰς τοιοῦτον τόπον καὶ πρὸς τοιοῦτον σκοπόν, νὰ μοὶ ἐπιτραπῇ νὰ διδάσκω ἐν τῇ κατωτάτῃ τάξει τοῦ σχολείου τῆς ἄνω πόλεως.

Τοῦτο μὲ κατέστησεν εὐτυχῆ. Ἀλλὰ κατ' ἀρχὰς ἤμην περιδεής. Κατὰ πᾶσαν στιγμὴν εἶχον τὸν φόβον μὴ ἔλθωσι καὶ μὲ διώξωσι ἐκ τῆς τάξεώς μου. Καὶ τοῦτο τῇ ἀληθείᾳ μὲ καθίστα ἔτι ἀνεπιτηδειότερον ἢ ὅσον εἶμαι καὶ ὅταν συλλογίζωμαι τὸ πῦρ καὶ τὴν ζωήν, δι' ὧν ἐν Στάντσῃ κατὰ τὰ πρῶτα μαθήματα ᾠκοδόμουν τὸν μαγευτικὸν ναόν μου, καὶ τὴν δειλίαν, μεθ' ἧς ἐν Βουργοδόρφῃ ὑπεβαλλόμην ὡς κοινὸς χειρῶναξ εἰς τὸν σχολικὸν ζυγόν, τότε δὲν δύναμαι νὰ ἐννοήσω πῶς ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος δύναται νὰ ἐκτελῇ τοιαῦτα πράγματα, τὸ πρῶτον δηλ. καὶ τὸ δεύτερον

Ἐνταῦθα ὑπῆρχε σχολικὴ τάξις, ἐπίφασίς τις εὐθύνης, μικρολογία τις καὶ ἀλαζονία. Ἀλλὰ πάντα ταῦτα ἦσαν εἰς ἐμὲ ξένα Τοιαῦτα πράγματα καθ' ὅλον μου τὸν βίον δὲν ἠνέχθην ποτέ, ἀλλὰ τώρα τὰ ἠνέχθην, θέλων νὰ ἐπιτύχω τοῦ σκοποῦ μου. Ἀπὸ πρωΐας μέχρις ἑσπέρας καθ' ἡμέραν ἐλάλουν ὡς πετεινὸς τὸ ἄλφα βῆτα καὶ ἄνευ σχεδίου ἔβαινον τὴν πεπατημένην ὁδόν, ἣν εἶχον ἐγκαταλίπῃ ἐν Στάντσῃ. Ἀκαμάτως ἀπήρτιζον σειρὰς συλλαβῶν καὶ ἐπλήρουν ὁλόκληρα βιβλία μὲ σειρὰς συλλαβῶν καὶ ἀριθμῶν καὶ ἐζήτουν διὰ παντὸς τρόπου νὰ ἀναγάγω τὰ πρῶτα μαθήματα τοῦ συλλαβισμοῦ καὶ τοῦ λογισμοῦ εἰς τὴν δυνατὴν αὐτῶν ἁπλότητα καὶ εἰς τύπους, δι' ὧν νὰ δύναται τὸ παιδίον ψυχολογικώτατα νὰ κάμνῃ κατ' ἀρχὰς μὲν βραδέως τὸ πρῶτον βῆμα καὶ τὸ δεύτερον, κατόπιν ὅμως ἄνευ ἀλμάτων καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ κατανοηθέντος δευτέρου βήματος νὰ προχωρῇ ταχέως καὶ ἀσφαλῶς εἰς τὸ τρίτον καὶ εἰς τὸ τέταρτον. Ἀλλ' ἐν ᾧ ἐν Στάντσῃ ἔδιδον εἰς τοὺς μαθητὰς νὰ παριστάνωσι μὲ τὸ κονδύλιόν των τὰ γράμματα, ἐνταῦθα νῦν ἔλεγον νὰ ἰχνογραφῶσι γωνίας, τετράγωνα, γραμμάς, τόξα.

Ἐν τῇ ἐργασίᾳ ταύτῃ βαθμηδὸν ἐγεννήθη ἡ ἰδέα ὅτι εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ ἐγχειρίδιον τῆς κατ' αἴσθησιν διδασκαλίας, ὅπερ νῦν θεωρῶ σπουδαῖον καὶ ὅπερ καὶ τότε ἀμυδρῶς ἔτι εἶχον ἐν νῷ καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν, ἣν ἡ μεθοδικὴ ἀνάπτυξις αὐτοῦ ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα θὰ ἐλάμβανε. Καὶ πολὺς χρόνος παρῆλθε, μέχρις ὅτου σχηματίσω περὶ τούτου σαφεστέρας ἰδέας. Ἀλλὰ εἰς σὲ φαίνεται ἀκατανόητον, καὶ ὅμως εἶνε ἀληθές. Ἐπὶ πολλοὺς μῆνας ἐσκεπτόμην περὶ τῶν πρώτων μου δοκιμίων, δι' ὧν ἐτακτοποίουν τὴν διδασκαλίαν μου ἀπὸ τῶν ἁπλῶν εἰς τὰ σύνθετα, καὶ εἰργάσθην ὑπερανθρώπως νὰ καταστήσω τὰ πρῶτα ταῦτα μαθήματα, ὅσον ἐνδέχεται ἁπλᾶ. Ἀλλὰ δὲν ἠδυνάμην νὰ ἐννοήσω ἀκόμη τὸν σύνδεσμον αὐτῶν, τοὐλάχιστον δὲν ἦτο εἰς ἐμὲ οὗτος ἀρκετὰ φανερός. Ἐν τούτοις ἐπειθόμην εἰς πᾶν μου μάθημα καὶ περισσότερον ὅτι ἐχώρουν προσωτέρω σπουδαίως.

Παῖς ἔτι ὢν ἤκουον πολλάκις νὰ μοὶ λέγωσιν, ὅτι εἶναι ἱερὸν καθῆκον νὰ ἀρχίζῃ τις ἀπὸ τὰ μικρὰ καὶ νὰ προχωρῇ εἰς τὰ μεγάλα. Ἀλλὰ τώρα βλέπω ὅτι καὶ γέρων τις πρέπει νὰ ἀρχίζῃ οὕτως, ἐὰν θέλῃ νὰ κάμῃ θαύματα. Ἐγὼ ὅμως θαύματα δὲν ἐπιδιώκω, ἄλλως τε καὶ δὲν εἶμαι κατ' οὐδένα τρόπον πρὸς τοῦτο οὔτε πεπλασμένος, οὔτε παρεσκευασμένος. Τοιαῦτα ὕψη εἰς τὴν εὕρεσιν τῆς ἀληθείας δὲν θὰ φθάσω ἐγὼ ποτε, ἀλλ' οὐδὲ τὸ θάμβος τοῦ φενακισμοῦ δι' οἱουδήποτε τρόπου θὰ ἀποκτήσω. Καὶ ἐὰν ἤθελον τοῦτο, δὲν θὰ ἠδυνάμην. Γινώσκω εἰς ποῖον βαθμὸν τώρα κατέπεσον αἱ δυνάμεις μου. Ἄλλοι ὅμως τῆς ἐμῆς ἡλικίας ἄνδρες ἔχοντες ἐλεύθερον τὸν νοῦν των καὶ τὰ νεῦρά των ἀκλόνητα, ἐὰν ἤθελον ἢ ἦσαν ἠναγκασμένοι εἰς παρομοίαν ὑπόθεσιν, ὡς εἶναι ἡ ἰδική μου, νὰ ὑπηρετήσωσιν ἐν αὐτῇ ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω, ἀναμφιβόλως θὰ ἔφθανον ἐκεῖ. Καὶ ὅμως αὐτοὶ ζητοῦσι ἐν τοιαύτῃ ἡλικίᾳ, ὡς εἶναι δίκαιον καὶ πρέπον, τὴν ἀνάπαυσίν των. Ἐγὼ ὅμως δὲν ποιῶ τὸ αὐτό. Χαίρω ὅτι καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς γεροντικαῖς μου ἡμέραις μὲ κάμνουσι νὰ ἐργάζωμαι ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω. Τοῦτο ποιῶ εὐχαρίστως ἀλλὰ κατὰ τὸν ἰδιάζοντα εἰς ἐμὲ τρόπον. Καὶ ποιῶν καὶ ποθῶν ζητῶ ἀείποτε τὴν πλατεῖαν

ὁδόν, ἥτις ἔχει ταῦτα τὰ πλεονεκτήματα ὅτι εἶναι εὐθεῖα καὶ ἀναπεπταμένη καὶ στερεῖται τῆς μαγείας τῶν ἀφανῶν ὁδῶν, δι' ὧν συνήθως οἱ ἄνθρωποι ἐκτελοῦσι θαύματα καὶ ἀποκτῶσι τιμάς. Ἐγὼ καὶ ἐὰν κατορθώσω τὸ ἄκρον ἄωτον ἐκείνου, ὅπερ ζητῶ, τοῦτο καὶ ὁ εὐηθέστατος τῶν ἀνθρώπων δύναται νὰ μιμηθῇ, ἀρκεῖ μόνον νὰ ἐκφράσω τοῦτο. Ἀλλ' εἰ καὶ κάλλιστα προγιγνώσκω ὅτι οὔτε εἰς τιμὰς οὔτε εἰς θαύματα θὰ φθάσω, θεωρῶ ἐν τούτοις ὑψίστην τιμήν μου καὶ ἐν αὐτῇ τῇ πρεσβυτικῇ μου ἡλικίᾳ, ὅτι ἐν τῷ ἔργῳ μου ἤρχισα ἐκ τῶν κάτω. Τὰ πλεονεκτήματα ταῦτα φαίνονταί μοι καθ' ἑκάστην ἡμέραν καλλίτερον.

Ἀναλαβὼν πάντα ἀνεξαιρέτως τὰ αὐχμηρὰ σχολικὰ καθήκοντα, ἃ ἐξετέλουν διαρκῶς ἀπὸ τῆς 8ης πρωϊνῆς ὥρας μέχρι τῆς ἑβδόμης ἑσπερινῆς, μὲ διακοπὴν ὀλίγων ὡρῶν ἐν τῷ μεταξύ, κατὰ πᾶν μου βῆμα εὑρισκόμην πρὸ φαινομένων, τὰ ὁποῖα ἐμαρτύρουν περὶ ὑπάρξεως φυσικῶν νόμων, καθ' οὓς τὸ ἡμέτερον πνεῦμα εὐκολώτερον ἢ δυσκολώτερον δέχεται καὶ διατηρεῖ πάσας τὰς ἐξωτερικὰς ἐπιδράσεις. Καὶ ἐγὼ καθ' ἑκάστην ἐρρύθμιζον τὴν διδασκαλίαν μου κατὰ τοὺς κανόνας τούτους, οὓς μᾶλλον συνησθανόμην, ἢ ἐγίνωσκον, μέχρις ὅτου ὁ ὑπουργὸς Γλάδστων, πρὸς ὃν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐπειράθην νὰ καταστήσω καταληπτὸν εἰς τί κυρίως συνίσταται τὸ σύστημά μου, εἶπε: «Vous voulez méchaniser l'éducation?» (θέλετε νὰ τακτοποιήσητε τὴν ἀγωγὴν ὡς μηχανήν ;) Γαλλικὰ ἐνόουν πολὺ ὀλίγα, καὶ ἐνόμισα ὅτι διὰ τῆς λέξεως ταύτης ἤθελε νὰ εἴπῃ ὅτι ἐγὼ ζητῶ τὰ μέσα τῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς διδασκαλίας νὰ κατατάξω κατὰ ψυχολογικὴν τάξιν, καὶ ὑπὸ τὸ αὐτὴν ἔννοιαν διὰ τῆς λέξεως ταύτης ἐπέτυχε τοῦ ὀρθοῦ καὶ μοῦ ἔδωκε τὴν λέξιν, ἥτις ἐδήλου τὴν οὐσίαν τοῦ σκοποῦ μου καὶ ὅλων τῶν πρὸς τοῦτον τὸν σκοπὸν μέσων. Ἴσως θὰ παρήρχετο πολὺς χρόνος, μέχρις οὗ φθάσω εἰς τὴν ἰδέαν ταύτην· διότι ἐγὼ περὶ τῆς μεθόδου μου δὲν ἐκαθήμην νὰ ἀνεύρω εἰς τί κυρίως συνίσταται, ἀλλ' ὡδηγούμην εἰς τὴν πρᾶξίν μου ὑπὸ ἀορίστων, ἀλλ' ἰσχυρῶν συναισθημάτων, τὰ ὁποῖα ἐξησφάλιζον μὲν τὴν πρᾶξίν μου ἀλλὰ καὶ δὲν μὲ ἐφώτιζον περὶ ταύτης. Ἄλλο δὲν ἠδυνάμην νὰ πράξω. Ἀπὸ τριάκοντα ἐτῶν δὲν ἔχω ἀναγνώσῃ πλέον βιβλίον, οὐδὲ ἠδυνάμην πλέον νὰ ἀναγνώσω τοιαῦτα. Δι' ἔννοίας ἀφῃρημένας ἐστερούμην πλέον γλώσσης καὶ ἔζων μὲ τὰς πεποιθήσεις μου μόνον, αἵτινες ἦσαν ἐξαγόμενον ἀπείρων παρατηρήσεων, ἃς ὅμως ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶχον λησμονήσῃ.

Οὕτω δὲ ἤρχισα, χωρὶς νὰ ἔχω ἀνάγκην τῆς ἀρχῆς, ἀφ' ἧς ὡρμήθην, νὰ ἐξετάζω καὶ ἐγὼ ἐκ τοῦ πλησίον τὰ πράγματα, ὅσα ἐδίδασκον τὰ παιδία. Καὶ καθὼς ἀνεζήτησα καὶ εὗρον ποῖα εἶναι τὰ πρῶτα μαθήματα τοῦ παιδίου, οὕτω ἐνησχολήθην νὰ εὕρω καὶ τὸν χρόνον, καθ' ὃν πρέπει νὰ ἄρχηται ἡ διδασκαλία αὐτοῦ καὶ δὲν ἐβράδυνον νὰ πεισθῶ, ὅτι ἡ διδασκαλία παντὸς παιδίου πρέπει νὰ ἄρχηται ἀπὸ τῆς ὥρας τῆς γεννήσεώς του. Ἀφ' ἧς στιγμῆς τὰ αἰσθητήριά του γίνονται δεκτικὰ τῶν ἐντυπώσεων τῆς φύσεως, ἄρχεται καὶ ἡ φύσις νὰ διδάσκῃ αὐτό. Καὶ τὸ ἰδιαίτερον ἐν τῷ νέῳ τούτῳ βίῳ τοῦ παιδὸς δὲν εἶναι ἄλλο τι ἢ ἡ ἐξεγειρομένη νῦν ἱκανότης νὰ δέχηται τὰς ἐντυπώσεις ταύτας δὲν εἶναι ἄλλο τι ἢ ἡ ἐξέγερσις τῶν τελειωθέντων φυσικῶν σπερμάτων, νὰ τείνωσι δι' ὅλων τῶν δυνάμεων αὐτῶν καὶ ὁρμῶν πρὸς ἀναπτυξιν τῆς αὐτομορφώσεώς των, δὲν εἶναι ἄλλο τι ἢ ἡ ἐξέγερσις τοῦ νῦν ἀπαρτισθέντος ζῴου, ὅπερ θέλει καὶ ὀφείλει νὰ γίνῃ ἄνθρωπος. (ἀκολουθεῖ)

ΤΕΧΝΙΚΗ ΠΑΙΔΕΥΣΙΣ ΚΑΙ ΑΙ ΓΝΩΜΑΙ ΤΩΝ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΩΝ

Ἡ ἐφημερὶς Ἀκρόπολις ἀπὸ πολλοῦ χρόνου διὰ τῆς ἰδιαζούσης εἰς αὐτὴν ἐπιμονῆς πρωτοστατεῖ εἰς τὴν ἰδέαν νὰ γίνωσι τὰ ἡμέτερα σχολεῖα πρακτικὰ ἢ τεχνικά. Ἡ μονομερὴς τοῦ ἔθνους ὁρμὴ εἰς τὰ γράμματα, ἡ πληθώρα τῶν ἐπιστημόνων, τῶν ὑπαλλήλων, ἡ ἐγκατάλειψις τῆς πατρικῆς σκαπάνης καὶ τοῦ πατρικοῦ ἀρότρου, ἡ περιωρισμένη κτηνοτροφία, ὁ ἀνεκμετάλλευτος μένων πλοῦτος τῆς χώρας ἐνέβαλον αὐτὴν εἰς μέριμναν περὶ τοῦ μέλλοντος τῆς χώρας καὶ ὑπέλαβε μέγα αὐτῆς καθῆκον νὰ ὑποδείξῃ τί δεῖ γενέσθαι πρὸς διόρθωσιν τῶν πραγμάτων. Ἵνα δὲ ἡ γνώμη αὐτῆς λάβῃ καὶ μεῖζον κῦρος κατέφυγε καὶ εἰς τὰ φῶτα τῶν εἰδικῶν καὶ μέχρι τοῦδε ἐξέθεσε τὰς γνώμας τοῦ κ. Παπαμάρκου καὶ τοῦ κ. Βρατσάνου.

Ὁ κ. Παπαμάρκου ἀναφανδὸν ὁμολογεῖ ὅτι τὸ Γερμανικὸν σύστημα τῆς δημ. Ἐκπαιδεύσ. τὸ ἐφαρμοζόμενον ἐν Ἑλλάδι ἀπὸ τοῦ 1878 εἶναι ἀκατάλληλον δι' ἡμᾶς καὶ συνηγορεῖ ὑπὲρ τοῦ Ἀγγλικοῦ, ὅπερ λέγει συμφωνεῖ πλειότερον πρὸς τὸ σύστημα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, καθ' ὃ δῆθεν οἱ παῖδες τὸ ἡμισυ τῆς ἡμέρας διέτριβον ἐν ταῖς παλαίστραις καὶ τὸ ἄλλο ἡμισυ ἐν τοῖς σχολείοις. Εἶναι καὶ οὗτος ἐνθερμος θιασώτης τῆς τεχνικῆς τῶν μαθητῶν μορφώσεως καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἰδέαν συνετάχθησαν λέγει καὶ τὰ ἀναλυτικὰ προγράμματα τῶν δημοτικῶν σχολείων, διὰ τὰ ὁποῖα λέγει ὅτι εἰργάσθη τρία ὁλόκληρα ἔτη. Ὡς ἐκ περισσοῦ δὲ λέγει ὅτι ὁ Fröbel εἶναι ὁ πατὴρ τῆς τεχνικῆς μορφώσεως τῶν σχολείων, ἣν ἐφήρμοσεν εἰς τὰ κατώτερα σχολεῖα μὴ δυνηθεὶς νὰ ἐφαρμόσῃ αὐτὴν καὶ εἰς τὰ ἀνώτερα **ὡς ἀποθανὼν προώρως**. Γνωστὸν δὲ ὅτι ὁ Fröbel ἀπέθανεν ἑβδομηκοντούτης. Ἀλλὰ τὸ σκανδαλωδέστατον πάντων ἐν τῇ γνώμῃ τοῦ κ. Ἐπιθεωρητοῦ εἶναι ἡ ἑξῆς φρᾶσις· «Καὶ διὰ νὰ σᾶς συνοψίσω τὴν γνώμην μου ἐν ὀλίγοις. Εἶμαι καὶ ἐγὼ τῆς γνώμης ὅτι πρέπει νὰ γίνωμεν

πρακτικοί. *Τὸ ὦ λιγυρὸν καὶ κοπτερὸν σπαθί μου καὶ αἱ ἄλλαι φαντασιοπληξίαι καὶ αἱ πολλαὶ θεωρίαι νὰ μείνουν κατὰ μέρος*».

Τῇ γνώμῃ τῆς εἰσαγωγῆς εἰς τὰ σχολεῖα τεχνικῶν μαθημάτων συντάσσεται καὶ ὁ κ. Βρατσάνος, ὅστις μάλιστα ὡς διευθυντὴς τοῦ Διδασκαλείου Ἀθηνῶν λέγει ὅτε ἔκαμε καὶ ἀπόπειραν εἰσαγωγῆς εἰς τὸ Διδασκαλεῖον τῶν τεχνικῶν ἐργασιῶν. «Διὰ τοῦτο λέγει ἃς προσθέσωμεν μερικὰ μαθήματα ὡς ὑποχρεωτικά, **ἃς ἀνακουφίσωμεν δὲ τὸ πνεῦμα τῶν μαθητῶν ἀπὸ τῶν λοιπῶν μαθημάτων** καὶ ἃς παρασκευάσωμεν αὐτοὺς εἰς τὰς τέχνας». Ὅταν τοιαῦται γνῶμαι διατυπῶνται ἐν ὀνόματι τῆς ἐπιστήμης, ἡ Ἐκπαίδευσις ἔχει καθῆκον νὰ μὴ ἀφήσῃ αὐτὰς ἀνεξελέγκτους.

Τὸ ὅτι τὸ Γερμανικὸν σύστημα εἶναι ἀκατάλληλον δι' ἡμᾶς ὡς λίαν θεωρητικὸν καὶ ὅτι τὸ Ἀγγλικόν, καθ' ὃ οἱ μαθηταὶ μένουσιν κατὰ τὸ ἥμισυ μὲν τῆς ἡμέρας ἐν ταῖς παλαίστραις, κατὰ τὸ ἥμισυ δὲ ἐν τοῖς σχολείοις, εἶναι αἱρετώτερον, εἶναι ἀναλήθειαι μεγάλαι στηριζόμεναι ἐπὶ τῆς ἀγνοίας καὶ τῶν ἐν Γερμανίᾳ καὶ τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ συμβαινόντων. Ἀλλὰ τὸ δόγμα τοῦτο ἐμφαίνει καὶ ἄλλο τι ὅτι ἡ ἔννοια τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, οἷα διατυποῦται ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης, παραγνωρίζεται ἢ ἀγνοεῖται τέλεον ὑπὸ τῶν εἰδικῶν παιδαγωγικῶν. Δὲν πρέπει δὲ νὰ λανθάνῃ οὐδένα ἥκιστα δὲ τοὺς εἰδικοὺς ὅτι δημοτικὰ σχολεῖα κατὰ τὴν ἀνθρωπιστικὴν καὶ ὑψηλὴν ἔννοιαν, ἄξια τοῦ αἰῶνος καὶ τῆς προόδου τῶν ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν μόνον ἡ Γερμανία ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ καὶ ὅτι εἰς τὴν χώραν ταύτην, ἥτις ἐκλήθη δικαίως ἡ χώρα τῶν διδασκάλων, ἔχουσι τὰ βλέμματα ἐστραμμένα σύμπας ὁ κόσμος καὶ ὁ παλαιὸς καὶ ὁ νέος. Ἂς ἴδωμεν δὲ ὁποίαν ἔννοιαν δίδουσιν οἱ Γερμανοὶ εἰς τὰ δημοτικὰ αὐτῶν σχολεῖα καὶ ἂν εἶναι ἀληθὴς ἡ γνώμη τοῦ κ. Παπαμάρκου ὅτι τὰ σχολεῖα αὐτῶν εἶναι θεωρητικά.

« Καὶ διδάσκαλοι καὶ Κυβερνῆται συμφωνοῦσιν νῦν πάντες ἐν τούτῳ· 1. ὅτι τὰ μαθήματα τῶν σχολείων μέχρι τῆς ἠθικῆς ἡλικίας, μέχρι τοῦ 15 ἔτους τῆς ἡλικίας περίπου, πρέπει νὰ στοχάζωνται γενικῶς τῆς ἀνθρωπικῆς μορφώσεως, ἀποκλειομένης πάσης μονομεροῦς πρός τι μορφώσεως· 2. ὅτι ὡς βάσις τοιαύτη γενικῆς μορφώσεως δύναται καὶ πρέπει μάλιστα νὰ ἐκλεχθῶσι τοιαῦτα μαθήματα, τὰ ὁποῖα νὰ ἐφοδιάζωσι τὸν παῖδα συγχρόνως καὶ μὲ ποσὸν γνώσεων πρακτικῶν ἤτοι νὰ προπαρασκευάζωσι αὐτὸν γενικῶς διὰ τὸ μέλλον ἐπάγγελμα. 3. μετὰ τὸ πέρας τῶν μαθημάτων τούτων καλὸν καὶ χρήσιμον εἶναι, οἱ μὲν μαθηταὶ οἱ θέλοντες **μηχανικῶς** νὰ ἀσκήσωσι ἔργον τι, νὰ τρέπωνται εὐθὺς εἰς τοιούτου εἴδους ἐπαγγελματικὰ σχολεῖα, ὅσοι ὅμως θέλουσι νὰ ἀσκήσωσιν ἐπαγγέλματα **ἐπιστημονικῆς** φύσεως, νὰ προσκτήσωνται ἔτι μείζονα γενικὴν μόρφωσιν 1).

Ἀκούετε, Κύριοι Εἰδικοὶ τῆς Ἑλλάδος, τί λέγουσιν οἱ Γερμανοί ; Ὁ μαθητὴς πρῶτον πρέπει νὰ μορφωθῇ καὶ γίνῃ ἄνθρωπος, καὶ ἔπειτα ἂς γίνῃ τεχνίτης, ἂς γίνῃ ἐπιστήμων, ἂς γίνῃ ὅ,τι θέλει. Σεῖς δὲ τί λέγετε ; ἂς γίνῃ τεχνίτης, ἀφίνετε δὲ νὰ ὑπονοῆται ὅτι δὲν σᾶς μέλλει ἂν εἶναι ἄνθρωπος. Σεῖς θέλετε βόας ἀροτῆρας, πρόβατα πυκνόμαλλα καὶ γαλακτοφόρα, χοίρους σιτευτούς, ὄρνιθας ὠοτόκους. Ἀπὸ τὸν λαὸν ἂς λείψῃ ἡ γνῶσις τῆς ἱστορίας του, τῆς θρησκείας του, ἂς μὴ λάβῃ μηδέποτε συνείδησιν τοῦ ἀνθρωπισμοῦ του, ἂς μάθῃ νὰ ἐργάζηται ὡς μηχανὴ τὴν γῆν, ἂς μάθῃ ὡς μηχανὴ ἀπὸ τῆς μικρᾶς ἡλικίας νὰ ῥάπτῃ, νὰ πλύνῃ, νὰ πλέκῃ, νὰ κόπτῃ. Τὸ ἰδεῶδες αὐτοῦ ἂς εἶναι ὁ χρηματισμὸς καὶ ἡ παραγωγὴ ἡ ἄφθονος τῶν μέσων τῆς ζωῆς. Ὁποία εὐδαιμονία εἰς τὸ ἔθνος, ὅταν τὰ δημοτικά του σχολεῖα μετατραπῶσιν εἰς βουστάσια, ὅταν ἐν αὐτοῖς ἀντὶ τῶν ἀπαισίων γνώσεων τῆς ἱστορίας, τῆς γεωγραφίας, τοῦ εὐαγγελίου, ἀκούεται τοῦ σκυτοτόμου ὁ κρότος τοῦ **μουστᾶ** καὶ τοῦ ξυλουργοῦ τὸ καταφερόμενον σκέπαρνον. Δὲν ἀποκρύπτομεν ὅτι ἐξιστάμεθα πρὸ τοῦ μεγέθους τῶν πρωτοτύπων τούτων ἰδεῶν. Καὶ θὰ παρηρχόμεθα αὐτὰς ἀπαρατηρήτους, ἂν δὲν περιεβάλλοντο μὲ τὸ ἔνδυμα τῆς εἰδικότητος καὶ δὲν ἐπήρχοντο ὡς ἐπιστέγασμα, ὡς ὑψίστη ἐπικύρωσις τῆς γνώμης τῶν μὴ εἰδικῶν. Κύριοι εἰδικοί, ὅταν θέλητε νὰ καταδικάσητε σύστημα ἐκπαιδεύσεως οἷον τὸ Γερμανικόν, ὀφείλετε πρώτιστα πάντων νὰ τὸ γνωρίσητε. Ὅτι δὲ δὲν τὸ γινώσκετε οὔτε κατὰ θεωρίαν οὔτε κατὰ πρᾶξιν, φαίνεται ἐξ ὅσων λέγετε καὶ ἐξ ὅσων πράττετε. Οἱ Γερμανοί, οἵτινες δὲν αὐτοσχεδιάζουσιν ὅτι κεν ἐπ' ἀκαιρίμαν γλῶσσαν ἔλθῃ, ἐπείσθησαν ὅτι τὸ πρῶτον καθῆκον τῆς πολιτείας καὶ τῶν γονέων καὶ τῆς ἐκκλησίας εἶναι ὁ μαθητὴς νὰ γίνῃ ἄνθρωπος. Τοῦτο δὲ κατορθοῦται διὰ τῆς παιδείας, ἥτις ἐθεωρήθη ὡς ἀναγκαία εἰς πάντα ἄνθρωπον καὶ ἐκλήθη διὰ τοῦτο **παιδεία κοινὴ** ἢ **καθολικὴ παιδεία**. Ἡ καθολικὴ δὲ αὕτη παιδεία ἀπεδείχθη ὅτι συντελεῖ τὰ μάλιστα καὶ εἰς τὴν τελειοτέραν ἄσκησιν τοῦ ἔργου, ὅπερ θὰ ἐκλέξῃ κατόπιν ὡς ἴδιον ἐπιτήδευμα ὁ ἄνθρωπος. Τὸ ἰδιαίτερον ἐπάγγελμα τοῦ ἀνθρώπου πρέπει νὰ φυτευθῇ εἰς τὸ ἔδαφος τῆς καθολικῆς αὐτοῦ παιδείας καὶ κατὰ τὴν τελειοτέραν ἢ ἀτελεστέραν αὐτοῦ καθολικὴν παιδείαν ἀποβαίνει καὶ τοῦτο τελειότερον ἢ ἀτελέστερον. Εἶναι δὲ τὸ πρόγραμμα τῶν δημοτικῶν σχολείων τῆς Γερμανίας, ὅπερ ἡ ἐπιστήμη ὑπαγορεύει ἤτοι ὁ νοῦς ὁ ἀγόμενος ἔνθεν μὲν ὑπὸ ὑψηλοτέρας τῶν πραγμάτων ἐπισκοπήσεως, ἔνθεν δὲ καὶ ὑπὸ τῶν ἀναγκῶν τοῦ βίου, ὑφ' ὧν εὑρίσκεται πᾶς ἄνθρωπος περιεστοιχισμένος, οὕτως διατετυπωμένον, ὥστε νὰ ἐφοδιάζῃ πάντα ἄνθρωπον μὲ τὰς ἀναγκαίας γνώσεις πρὸς

1) G. Kühner. Pädagogische Zeitfragen σ. 180.

ἄσκησιν παντὸς οἱουδήποτε ἔργου. Καὶ τοῦτο εἶναι τὸ συμφέρον καὶ τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς κοινωνίας νὰ μὴ προκαταλαμβάνῃ ἡ πολιτεία μηδὲ νὰ προορίζῃ τὸν παῖδα ἐκ τῆς μικρᾶς ἡλικίας, ὅτε ἀκόμη δὲν ἐκφαίνεται ἡ ἰδιαιτέρα αὐτοῦ πρὸς ὡρισμένον ἐπάγγελμα κλίσις, ἀλλὰ νὰ παρέχῃ αὐτῷ πᾶσαν τὴν διδασκαλίαν, ἥτις ἀναπτύσσει τὸν νοῦν αὐτοῦ καὶ τὴν θέλησιν καὶ διευκολύνει αὐτὸν ἐν τῷ μέλλοντι νὰ εὐδοκιμήσῃ ἐν τῷ ἔργῳ, ὅπερ αὐξηθεὶς ἤθελεν ἐκλέξῃ νὰ ἀσκῇ δι' ὅλου τοῦ βίου του. Τὰ τοιαῦτα εἶναι τοσοῦτον κοινὰ πλέον ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, ὥστε ἐκπλήττεταί τις ἀκούων τὰ ἐναντία ὑποστηριζόμενα ὑπὸ τῶν ἐν τῇ κλασσικῇ χώρᾳ εἰδικῶν, ὧν φαίνεται ἡ προσοχὴ δὲν περισπᾶται πολὺ μὲ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ἐπιστήμης. Ὅτι δὲ πρὸς ἄσκησιν τῆς χειρὸς καὶ τοῦ ὀφθαλμοῦ ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν ἡ Γερμανικὴ ἐπιστήμη εἰσήγαγε καὶ τεχνικὰς ἐργασίας, φέρομεν ὡς μάρτυρα τὴν παιδαγωγικὴν τοῦ T. Ziller, ἐν ᾗ ἐγράφησαν πρὸ 20ετίας τὰ ἑξῆς· «Αἱ τεχνικαὶ ἐργασίαι σκοποῦσι κυρίως τὴν διαμόρφωσιν τῆς χειρός, εἰ καὶ αὗται συγχρόνως συντελοῦσιν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς παρατηρητικότητος τοῦ ἀνθρώπου καὶ εἰς τὴν καλλαισθητικὴν μόρφωσιν αὐτοῦ. Εἶναι δὲ ἀξία τοιαύτης θεραπείας ἡ χείρ, ἀφ' οὗ ἐπὶ τῆς τελειότητος αὐτῆς στηρίζεται ἐπ' ἴσης ἡ νόησις τοῦ ἀνθρώπου ὡς καὶ ἐπὶ τῶν αἰσθητηρίων».

Κατὰ ταῦτα ἡ ἐπιστήμη ἡ Γερμανικὴ ἡ κατα-πεφρονημένη ὑπὸ τῶν εἰδικῶν τῆς Ἑλλάδος συνηγορεῖ νὰ εἰσαχθῶσι ἐργασίαι τεχνικαὶ εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα, ἀλλὰ τοῦτο πράττει οὐχὶ ὅπως ἀποκτήσῃ ὄρνιθας παχυτέρας οὐδὲ πρὸς πορισμὸν τῶν ἀλφίτων ἢ ἄλλου τοιούτου ἀναγκαίου εἰς τὸν βίον πράγματος, ἀλλὰ πρὸς τελειοτέραν διαμόρφωσιν τῆς χειρός. Ὡς ἐθεωρήθη μέγα πρᾶγμα ἡ μόρφωσις τοῦ παρατηρητικοῦ, ἥτις ἀπέδειξε τὸν Πεσταλότσην μέγαν, οὕτω πρέπει νὰ θεωρηθῇ μέγα καὶ ἡ μόρφωσις τῆς χειρὸς τοῦ ἀνθρώπου, ἵνα καταστῇ μᾶλλον ἐπιδέξιος πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν βουλήσεων τοῦ πνεύματος. Ἡ ἄσκησις αὐτῆς εἰς τὸ γράφειν, ἰχνογραφεῖν ἀπεδείχθη ὅτι δὲν εἶναι ἐπαρκής, ἀνάγκη νὰ γυμνασθῇ καὶ διὰ μεγαλειτέρων ἐργαλείων περὶ ὧν ἤδη ὡμιλήσαμεν [1]). Ὥστε, Κύριοι εἰδικοί, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον σεῖς ζητεῖτε ἐν Γαλλίᾳ ἢ Ἀγγλίᾳ, εὑρίσκεται ἐν τελειοτέρᾳ μορφῇ καὶ εἰρημένον καὶ ἐφηρμοσμένον ἐν Γερμανίᾳ. Καὶ ἀφ' οὗ τοῦτο οὕτως ἔχει, πῶς πρέπει νὰ χαρακτηρισθῇ ὁ διϊσχυρισμός σας ὅτι τὸ Γερμανικὸν σύστημα εἶναι θεωρητικὸν καὶ ὅτι τὸ Ἀγγλικὸν εἶναι καλλίτερον, καθ' ὃ οἱ μαθηταὶ διημερεύουσι τὸ ἡμισυ τῆς ἡμέρας ἐν ταῖς παλαίστρας καὶ τὸ ἥμισυ ἐν τῷ σχολείῳ, ὡς ἐποίουν καὶ οἱ παλαιοὶ Ἕλληνες!! Ἀλλὰ μήπως εἶναι ἀληθὲς τὸ τελευταῖον; Οὔτε ἐν Ἀγγλίᾳ ὑπάρχουσι παλαῖστραι, ἐν αἷς διέρχονται τὸ ἥμισυ τῆς ἡμέρας οἱ μαθηταί, οὔτε παρὰ τοῖς παλαιοῖς Ἕλλησι συνέβαινε τοῦτο. Ὑπὸ ἰατρικὴν ἔποψιν εἶναι ἡ σωματικὴ κόπωσις τῶν μαθητῶν ἀπηγορευμένη. Νομίζω δὲ ὅτι μία ὥρα πρὸς σωματικὰς ἀσκήσεις τῶν μικρῶν μαθητῶν εἶναι ἱκανή, ἂν δὲν εἶναι καὶ τοσοῦτος χρόνος μείζων τοῦ πρέποντος. Οἱ δὲ παλαιοί, οἵτινες ἀγρύπνως ἐτήρουν τὸ μηδὲν ἄγαν, εἶναι ἀδύνατον νὰ ἠστόχησαν τοῦ προσήκοντος ἐν ταῖς ἀσκήσεσι τῆς παλαίστρας.

Διὰ νὰ καταδείξωμεν δὲ τὴν ἀκρίβειαν τῶν εἰδικῶν εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν τῶν γνωμῶν των ἔκφρασιν ἀναφέρομεν καὶ τοῦτο ὅτι θεωροῦσι τὸν Fröbel ὡς πατέρα τῶν τεχνικῶν ἐργασιῶν ἐν τοῖς σχολείοις, ἐν ᾧ πολλὰ ἔτη πρὸ αὐτοῦ οἱ Φιλανθρωπισταὶ εἶχον εἰσαγάγῃ τοιαύτας ἐργασίας εἰς τὰ σχολεῖα καὶ λέγουσιν ὅτι ὁ πρόωρος θάνατος ἐκώλυσε τὸν Fröbel νὰ ἐφαρμόσῃ καὶ εἰς τὰ ἀνώτερα σχολεῖα τὰς ἰδέας του, ἐν ᾧ ὁ Fr. ἀπέθανε γέρων 70 ἐτῶν.

Τί δὲ νὰ εἴπωμεν καὶ περὶ τῶν ἀναλυτικῶν προγραμμάτων, τοῦ ἀώρου τούτου καρποῦ τριετοῦς κυήσεως; Οὐδὲ ἴχνος ἐν αὐτοῖς φαίνεται τεχνικῆς μορφώσεως, οἵαν ζητεῖ ἡ «Ἀκρόπολις». Ἀλλὰ περὶ τούτου ἄλλοτε.

[1]) Πρβ. Ἐκπαίδευσιν Γ. σελ. 11 κ. ἑ.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΤΡΟΦΗΣ ΤΩΝ ΠΑΛΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

4. Τροφὴ καὶ ἀνατροφὴ τῶν παιδίων.

Εἶναι φυσικὸν νὰ θηλάζῃ καὶ νὰ περιθάλπῃ τὸ βρέφος αὐτὴ ἡ μήτηρ, ἡ δώσασα εἰς αὐτὸ τὴν ζωήν. Καὶ τοιοῦτο συμβαίνει πανταχοῦ, ὅπου οἱ ἄνθρωποι ζῶσι βίον ἁπλοῦν καὶ φυσικόν. Ἀλλ' ὅπου εἰσάγεται πλοῦτος καὶ πολυτέλεια, ἐκεῖ ἀναφαίνεται καὶ ἡ κακὴ συνήθεια νὰ παραδίδωσι τὰ τέκνα των αἱ μητέρες εἰς ξένας γυναῖκας, ἵνα θηλάζωσι καὶ τρέφωσι ταῦτα. Ἡ κακὴ αὕτη συνήθεια ἀναφαίνεται παρὰ τοῖς παλαιοῖς εἰς ἀρχαιοτάτους χρόνους. Ὁ Ὀδυσσεὺς ἔχει τὴν Εὐρύκλειαν τίτθην (παραμάνναν). Ἐν Ὀδυσσείας Τ. 481 λέγεται ῥητῶς·

Μαῖα, τί ἦ μ' ἐθέλεις ὀλέσαι; σὺ δὲ μ' ἔτρεφες
αὐτὴ τῷ σῷ ἐπὶ μαζῷ . . . .

Ἀλλὰ φαίνεται ὅτι τὸ ἔθιμον τοῦτο δὲν ἦτο πανταχοῦ διαδεδομένον· διότι ἐν Ἰλιάδος Χ. 81 ῥητῶς λέγεται ὅτι ἡ Ἑκάβη αὐτὴ εἶχε θηλάσῃ τὸν υἱόν της καὶ ἐν Ὀδυσσείας Λ. 448 λέγεται περὶ τῆς Πηνελόπης ὅτι *παῖς δὲ οἱ ἦν ἐπὶ μαζῷ νήπιος*. Ἐν Σπάρτῃ γινώσκομεν ὅτι αἱ μητέρες αὐταὶ ὤφειλον νὰ θηλάζωσι τὰ τέκνα των καὶ νὰ τρέφωσιν αὐτὰ μέχρι τοῦ 7ου ἔτους, ὅτε παρελάμβανεν αὐτὰ ἡ πολιτεία, εἰς ἣν πλέον καὶ ἀνῆκον καθ' ἅπαντα τὸν βίον των. Ἀλλὰ καὶ ἐν Ἀθήναις βλέπομεν ἐκ τοῦ Ἀριστοφάνους ὅτι αἱ μητέρες αὐταὶ ἐθήλαζον τὰ τέκνα των, πλείστας δὲ σκηνὰς διέσωσεν ἡ τέχνη, ἐν αἷς ἀπεικονίζονται χαριέστατα μητέρες θηλάζουσαι τὰ τέκνα των. Οὕτως ἐπὶ κυπέλλου ἐκ τῆς νεκροπόλεως Μυρίνης

εἰκονίζεται γυνὴ πιέζουσα διὰ τῆς χειρὸς τὸν μαστὸν εἰς τὸ θηλάζον βρέφος καὶ ὅλως ὑπὸ τῆς ἡδείας ταύτης μερίμνης ἀπερροφημένη, ἐν ᾧ ὁ τῆς εἰκόνος κύων ἐπὶ τῶν ὀπισθίων αὐτοῦ ποδῶν ἀνορθούμενος καὶ ἔχων τοὺς ἐμπροσθίους ἐπὶ τῶν γονάτων τῆς δεσποίνης παρευρίσκεται μετὰ κωμικῆς σοβαρότητος εἰς τὸ δεῖπνον τοῦ συνήθους συνοδοῦ τῶν παιδιῶν αὐτοῦ [1]). Ὡσαύτως ὡραία τοιαύτη σκηνὴ ἀπεικονίζεται καὶ ἔν τινι ὑδρίᾳ τοῦ Μουσείου τοῦ Βερολίνου. Ἐν τῷ κέντρῳ κάθηται γυνὴ παρέχουσα τὸν μαστὸν εἰς τὸ παιδίον καὶ θεωροῦσα ἅμα δύο πρὸ τῶν ποδῶν αὐτῆς ἐρίζοντας ἀλέκτορας· ἀριστερᾷ ὁ πατὴρ ἐπὶ ῥάβδου στηριζόμενος θεωρεῖ τὴν εἰδυλλιακὴν ταύτην εἰκόνα, δεξιᾷ δὲ θεράπαινα τὴν ἀριστερὰν ἔχουσα ὑψωμένην καὶ ἄτρακτον διὰ τῆς δεξιᾶς κρατοῦσα ἵσταται ὀρθία πρὸ τοῦ καλαθίσκου [2]). Παρ' Ἀριστοφάνει [3]) ἡ Μυρρίνη θηλάζει καὶ λούει αὐτὴ τὸ τέκνον της, ἀλλ' ἀφ' ὅτου συνώμοσε μετὰ τῶν ἄλλων γυναικῶν νὰ ῥίψωσι τὸ κράτος τῶν ἀνδρῶν καὶ νὰ ἀναλάβωσιν αὐταὶ τὴν Κυβέρνησιν τῆς χώρας ἐλησμόνησε καὶ τὸ τέκνον της, ὅπερ ἀφῆκε ἄλουτον καὶ ἀθήλαστον καὶ ὁ Κινησίας, ὁ σύζυγος αὐτῆς, πειρᾶται νὰ κάμψῃ αὐτὴν λέγων ταῦτα·

Αὕτη, τί πάσχεις; οὐδ' ἐλεεῖς τὸ παιδίον
ἄλουτον ὄν κἀθήλον ἕκτην ἡμέραν;

Ἀλλὰ καὶ αἱ ἄλλαι συνωμότιδες γυναῖκες βραδύνουσι νὰ ἔλθωσιν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, διότι ἡ μὲν παιδίον κατέκλινεν, ἡ δ' ἔλουσεν, ἡ δ' ἐψώμισεν [4]).

Ἀλλ' ἂν ἐξ ὅσων ἀνεφέρομεν φαίνεται ὅτι αἱ μητέρες αὐταὶ ἐθήλαζον τὰ τέκνα των, ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ μαρτυρίαι ἄλλαι, ἐξ ὧν ἀποδεικνύεται ὅτι μητέρες μάλιστα αἱ εὔποροι παρέβαινον τὸν φυσικὸν νόμον τὸν ἐπιβάλλοντα «αὐτὰς τὰς μητέρας τιτθεύειν, ἃ γεγεννήκασι καὶ τρέφειν». Καὶ φυσικὸν ἦτο νὰ ἐξαναστῶσι κατὰ τῆς μητρικῆς ταύτης ἀστοργίας οἱ φιλόσοφοι καὶ νὰ ζητήσωσι διὰ τῆς δεινότητος τῶν λόγων νὰ ἐπαναφέρωσι τὰς μητέρας εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ καθήκοντός των. Ἀλλὰ μάτην. Τὸ κακὸν εὗρε μιμητάς. Οἱ εὔποροι ἐλάμβανον ξένας γυναῖκας εἰς τὸν οἶκόν των, ἵνα θηλάζωσι τὰ τέκνα των. Ἐκαλοῦντο δὲ αἱ γυναῖκες αὗται τίτθαι. Ἀλλὰ πλὴν τῶν τιτθῶν, ὧν ἔργον ἦτο νὰ θηλάζωσι τὰ βρέφη, παρελάμβανον οἱ παλαιοὶ καὶ ἄλλας ὑπηρετρίας πρὸς θεραπείαν τοῦ παιδός, αἵτινες καλοῦνται τροφοί, εἰ καὶ ἡ λέξις αὕτη περιλαμβάνει καὶ τὴν τίτθην. Ἦσαν δὲ καὶ αἱ τίτθαι καὶ αἱ τροφοὶ συνήθως δοῦλαι, ὡς τοιαῦται δὲ ἄρισταὶ ἐφημίζοντο ἐν Ἑλλάδι αἱ Λάκαιναι, αἵτινες ἀνέτρεφον τὰ βρέφη ἄνευ σπαργάνων. Τοῦ Ἀλκιβιάδου ἡ τίτθη ὀνόματι Ἀμύκλα ἦτο Λάκαινα.

Τὰ παιδία ἐκοιμῶντο ὡς συμβαίνει πανταχοῦ τοῦ κόσμου ἐντὸς ἰδίας κλίνης, τοῦ γνωστοῦ λίκνου ἢ τῆς σκάφης. Καὶ ἢ ἔσειον αὐτὰ πρότερον ἐν ταῖς ἀγκάλαις καὶ ἀποκοιμηθέντα κατέθεντο εἰς τὸ λίκνον ἢ ἐλίκνιζον ἐντὸς τοῦ λίκνου μέχρις οὗ ἀποκοιμηθῶσι λέγουσαι καὶ ᾄσματα ἐπίτηδες ἀποκοιμιστικὰ τὰ γνωστὰ ναννᾳρίσματα, ἃ οἱ παλαιοὶ ἐκάλουν βαυκαλήματα ἢ καταβαυκαλήσεις. Χαριέστατον δὲ βαυκάλημα εἶναι τὸ τοῦ Θεοκρίτου (Εἰδ. XXIV 4 καὶ ἑξῆς) καθ' ὃ ἡ Ἀλκμήνη κατακοιμίζουσα τὸν Ἡρακλέα καὶ Ἰφικλέα ᾄδει·

«Εὕδετε ἐμὰ βρέφεα γλυκερὸν καὶ ἐγέρσιμον ὕπνον
εὕδετ' ἐμὰ ψυχά, δυ' ἀδελφεὰ εὔσοα τέκνα
ὄλβιοι εὐνάζοισθε καὶ ὄλβιοι ἁὦ ἴδοιτε»

ἤτοι

κοιμήθητε βρέφη μου γλυκὰ καὶ πάλιν νὰ ξυπνῆστε
κοιμήθητε ψυχοῦλές μου, πάντα καλὰ νὰ εἶσθε
εὐτυχῆ νὰ κοιμηθῆτε καὶ εὐτυχῆ νὰ σηκωθῆτε.

Πλὴν δὲ τῶν λίκνων ὑπῆρχον καὶ αἰῶραι, ἃς ὁ Πλαῦτος καλεῖ cunas, καὶ περὶ ὧν καὶ ὁ Γαληνὸς περὶ ὑγείας ποιεῖται λόγον.

Ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ γάλακτος παρεῖχον εἰς τὰ νήπια πως παιδία αἱ τίτθαι ψωμίον μεμασσημένον, δηλ. ἀφ' οὗ αὐταὶ πρότερον ἐμάσσων τὸ ψωμίον, λαμβάνουσαι διὰ τῶν δακτύλων ἐνέθετον εἰς τὸ στόμα τῶν παιδίων. Ὁ δὲ Ἀριστοφάνης καὶ ἄλλοι παλαιοὶ συγγραφεῖς κατηγοροῦσι τὰς τροφοὺς ὅτι αὐταὶ καταπίνουσι τὸ ψωμίον καὶ μόνον σίαλον θέτουσιν εἰς τὸ στόμα τῶν παιδίων. Διὰ νὰ προφυλάττωσι δὲ αὐτὰ ἀπὸ ἀταξίας ἢ ἀπὸ κλαύματα, διηγοῦντο εἰς αὐτὰ μύθους, συνέπαιζον μὲ αὐτά, ἢ ἐφόβιζον ἐπικαλούμεναι τὴν Γοργώ, ἢ τὴν Ἀκκώ, ἢ τὴν Λάμιαν, ἥτις ἐξαρπάζει καὶ καταβιβρώσκει τὰ παιδία. Ἀλλὰ καὶ ἔπλητταν αὐτὰ ἐνίοτε διὰ τοῦ σανδάλου εἰς τὰς πυγάς.

Ὅτι δὲ τὴν ὑπηρεσίαν ταύτην π. χ. τοῦ **ψωμίζειν** ἢ **σειέζειν** τὰ παιδία, τοῦ διηγεῖσθαι μύθους, τοῦ φοβίζειν, τοῦ βαυκαλᾶν κ.τ.τ. ἐξετέλουν αἱ μητέρες ἢ ἡ μάμμη ἢ ἄλλη τις γυνὴ τῶν οἰκείων, ὅπου δὲν ὑπῆρχον τροφοί, περὶ τούτου οὐδεμία ὑπῆρχε ἀμφιβολία. Περίεργον δὲ ὅτι ὁ τρόπος οὗτος τῆς πρώτης τῶν παιδίων ἀνατροφῆς εὑρίσκεται ἀμετάβλητος καὶ παρ' ἡμῖν σήμερον, ὡς ἦτο καὶ παρὰ τοῖς παλαιοῖς. Τὰ παραμύθια τῶν γραιῶν καὶ σήμερον δεσμεύουσι τὴν προσοχὴν τῶν παιδίων ἐν τοῖς χωρίοις, ἔνθα κατὰ τὰς μακρὰς τοῦ χειμῶνος νύκτας διέρχεται ὥρας τινὰς παρὰ τὴν ἑστίαν ὅλη ἡ οἰκογένεια. Ἀλλὰ μήπως ἐξέλιπεν ὁ ψωμισμός, ἢ ὁ φοβισμὸς διὰ τῶν στοιχειῶν, διὰ τῶν Νεραΐδων, διὰ τοῦ γέρου, διὰ τοῦ λύκου;

Οἱ ἄνδρες διετέλουν ὅπως δήποτε ξένοι πρὸς τὴν πρώτην ταύτην ἀνατροφήν, ἐθεώρουν δὲ γελοῖον νὰ ἐκτελῇ ἔργα τροφοῦ ὁ πατὴρ σιτίζων ἢ ποππύζων ἢ φλυαρῶν μετ' αὐτῶν. Ὁ Πλούταρχος λέγει

[1]) Paul Girard Ἀθηναίων ἀγωγὴ ὑπὸ Α. Καράλη σ. 69.
[2]) Paul Girard ἐ. ἀ σελ. 70.
[3]) Λυσιστράτη σ. 880.
[4]) Λυσιστράτη στ. 16 κ. ἑ.

περὶ τοῦ Ἀγησιλάου τοῦ βασιλέως, ὅτι παρεκάλεσε τὸν ἄνθρωπον, ὅστις εἶχε ἴδῃ αὐτὸν νὰ συντρέχῃ ἐν τῇ οἰκίᾳ μετὰ τῶν παιδίων, ἔχων καὶ αὐτὸς κάλαμον καβαλικεύσῃ ὡς ἵππον, νὰ μὴ εἴπῃ τοῦτο εἰς κἀνένα μέχρις ὅτου γίνῃ καὶ αὐτὸς πατὴρ παίδων.

ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ

Ἀρ. πρωτ. 20186, 21025, 21821.

Περὶ ἀπολυτηρίων ἐξετάσεων ἐν γυμνασίοις τῶν πτυχιούχων δημοδιδασκάλων

ΤΟ ΥΠΟΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛ. ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣ. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Πρὸς τοὺς κκ. γυμνασιάρχας, καὶ διευθυντὰς γυμνασίων

Πτυχιοῦχοι τινὲς τῶν νέων διδασκαλείων ὑπέβαλον ὑμῖν αἰτήσεις, ἵνα καθορίσωμεν ἐν τίσι μαθήμασιν ὑποχρεοῦνται νὰ διδαχθῶσι καὶ ἐπὶ πόσον χρόνον, ἵνα ὑποστῶσιν ἀπολυτήριον ἐν γυμνασίῳ ἐξέτασιν. Ἐκ τῶν αἰτήσεων τούτων λαμβάνοντες ἀφορμὴν καὶ ἀντιπαραβαλόντες τὰ προγράμματα τῶν ἐν τοῖς γυμνασίοις καὶ τῶν ἐν τοῖς διδασκαλείοις διδασκομένων μαθημάτων, εὕρομεν ὅτι ταῦτα ἔχουσι κοινὰ καὶ διάφορα μαθήματα, ἑπομένως ὁ πτυχιοῦχος τοῦ διδασκαλείου ὀφείλει νὰ διδαχθῇ τὰ μὴ διδασκόμενα ἐν τοῖς διδασκαλείοις μαθήματα καὶ τοιαῦτα πρὸ πάντων εἶναι τὰ Λατινικὰ καὶ Γαλλικά. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτων οἱ πτυχιοῦχοι τῶν διδασκαλείων ἐδιδάχθησαν κατὰ δύο διάφορα προγράμματα τῶν διδασκαλείων, τὸ τοῦ 1873 καὶ τὸ τοῦ 1886, διαφέροντα ἀπ' ἀλλήλων, διὰ τοῦτο δίκαιον νὰ διακριθῶσιν ἀπ' ἀλλήλων οἱ πτυχιοῦχοι τοῦ διδασκαλείου. Κατὰ ταῦτα οἱ πρὸ τοῦ 1886 ἀπολυθέντες τῶν διδασκαλείων ὀφείλουσι πρὸς συμπλήρωσιν τῶν γυμνασιακῶν μαθημάτων νὰ διδαχθῶσι, 1) Λατινικὰ καὶ Γαλλικὰ τῆς Β', Γ' καὶ Δ' γυμνασιακῆς τάξεως κατὰ τὸ ἐπίσημον πρόγραμμα, ἐὰν προσῆλθον εἰς τὸ διδασκαλεῖον δι' ἐνδεικτικοῦ Α' τάξεως, ἢ αὐτὰ ταῦτα τῶν ἀνωτέρων γυμνασιακῶν τάξεων, ἐὰν φέρωσιν ἐνδεικτικὸν ἀνωτέρας τάξεως, 2) Ἄλγεβραν, Τριγωνομετρίαν καὶ κοσμογραφίαν, 3) Δύο δράματα τοῦ Σοφοκλέους καὶ Εὐριπίδου. Οἱ δὲ μετὰ τὸ 1886, 1) Λατινικὰ καὶ Γαλλικὰ Β', Γ' καὶ Δ' γυμνασιακῆς τάξεως κατὰ τὸ ἐπίσημον πρόγραμμα, 2) Ἄλγεβραν, τριγωνομετρίαν καὶ κοσμογραφίαν καὶ 3) Ὅμηρον καὶ ἓν δρᾶμα Εὐριπίδου, ἐὰν ἐδιδάχθησαν δρᾶμα Σοφοκλέους, ἄλλως δύο δράματα.

Τὰ μαθήματα ταῦτα δύνανται νὰ διδαχθῶσι ἐν δημοσίῳ ἢ ἰδιωτικῷ γυμνασίῳ ὡς τακτικοὶ μαθηταὶ ἢ νὰ συμπληρώσωσι διὰ διδασκαλίας κατ' οἶκον ὑπ' ἀνεγνωρισμένων καθηγητῶν καὶ ἐν χρόνῳ ἀναλόγῳ, ἤτοι ἐπὶ δώδεκα μῆνας πλήρεις καὶ ἀνὰ μίαν καθ' ἑκάστην ὥραν τὰ Λατινικὰ καὶ ἀνὰ μίαν τὰ Γαλλικά, τρὶς τῆς ἑβδομάδος τὴν Ἄλγεβραν τριγωνομετρίαν καὶ κοσμογραφίαν καὶ μίαν καθ' ἑκάστην πρὸς διδασκαλίαν τῶν ἐλλειπόντων Ἑλληνικῶν. Ἵνα δὲ διδαχθῇ τις πτυχιοῦχος τὰ μαθήματα ταῦτα κατ' οἶκον, ὀφείλει νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὰ κεκανονισμένα περὶ τούτου ἐν τῷ ἀπὸ 12 Ἀπριλίου ἐ. ἔ. Β. Διατάγματι, μεθ' ὧν νὰ παραπεμφθῇ ὑφ' ἡμῶν πρὸς ἀπολυτήριον δοκιμασίαν εἰς ἓν τῶν ἐν Ἀθήναις γυμνασίων καὶ ἐπὶ πάντων τῶν μαθημάτων, ὡς καὶ οἱ τακτικοὶ τῶν γυμνασίων μαθηταί.

Πᾶς δὲ μὴ πρὸς ταῦτα συμμορφούμενος οὐδὲν ἔχει πρὸς ἀπολυτήριον δοκιμασίαν δικαίωμα.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 1 Νοεμβρίου 1891.

Ὁ Ὑπουργὸς

ΑΧΙΛΛ. ΓΕΡΟΚΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ ΑΝ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗ

Βιβλία διδακτικὰ τοῦ κ. Π. Π. Οἰκονόμου πανταχοῦ καὶ ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν Τουρκίᾳ καὶ ἐν τοῖς δημοσίοις καὶ ἰδιωτικοῖς σχολείοις γενόμενα μετ' ἐνθουσιασμοῦ ἀποδεκτὰ καὶ παρὰ διδασκάλων καὶ παρὰ μαθητῶν καὶ παρὰ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν, ὡς μαρτυρεῖ τὸ πλῆθος τῶν ἐκδόσεων αὐτῶν, εὑρίσκονται παρ' ἡμῖν ἔχοντα ὡς ἑξῆς.

Α' ΤΑΞΙΣ, ΕΤΟΣ ΣΧΟΛΙΚΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Ἀλφαβητάριον ἔκδοσις 14. 1893.
Πρῶτα ἀναγνώσματα τῶν παίδ. ἔκδ.3.
Μεθοδικὴ Ἀριθμητικὴ Τεῦχος Α' ἔκδ.3.

Β' ΤΑΞΙΣ, ΕΤΟΣ ΣΧΟΛΙΚΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Ἀρχαὶ πολιτισμοῦ τοῦ (Ῥοβινσὼν) ἔκδοσις 6.
Μεθοδικὴ Ἀριθμητικὴ τεῦχος Β' ἔκδ3.

Γ' ΤΑΞΙΣ, ΕΤΟΣ ΣΧΟΛΙΚΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Ὀδύσσεια ἔκδοσις νέα
Διηγήματα καθ' Ὅμηρον ἔκδοσις 11.
Μεθοδικὴ Ἀριθμητικὴ τεῦχος Γ' ἔκδ.3.
Γραμματικὴ μεθοδικὴ ἔκδοσις 6.
Παλαιὰ Διαθήκη 1892.

Δ' ΤΑΞΙΣ, ΕΤΟΣ ΣΧΟΛΙΚΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Ἀναγνώσματα καθ' Ἡρόδοτον ἔκδ. νέα.
Χαρακτῆρες ἐκ τῆς νέας Ἑλληνικῆς ἱστορίας.
Μεθοδικὴ ἀριθμητικὴ τεῦχος Δ' ἔκδ.3.
Καινὴ διαθήκη 892.
Γραμματικὴ μεθοδικὴ ἔκδοσις 6.

Παρακαλοῦνται οἱ μὴ δυνηθέντες νὰ ἐμβάσωσι τὴν συνδρομήν των νὰ εὐαρεστηθῶσι ν' ἀποστείλωσι αὐτήν. Ἰσχὺς τῆς Ἐκπαιδεύσεως δὲν εἶναι ἡ καθυστέρησις τῆς συνδρομῆς.

Ἐκ τοῦ Τυπογραφείου τῶν Καταστημάτων ΑΝΕΣΤΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ —1894 —3039